

ОСНОВНІ ЕТАПИ АДАПТАЦІЇ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВИЩОМУ ТЕХНІЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ (З ДОСВІДУ РОБОТИ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ)

У статті на основі аналізу наукових матеріалів визначено поняття “адаптація”. Виокремлено й охарактеризовано етапи адаптації студентів-іноземців першого року навчання у вищому технічному навчальному закладі. Окреслено основні проблеми, що постають у студентів-іноземців на кожному етапі адаптації в іноземному середовищі. Наведено специфічні ситуації, з якими стикаються студенти в іноземному суспільстві. Подано рекомендації викладачам щодо покращення умов адаптації студентів-іноземців. Висвітлено особливості міжкультурного спілкування у вищому технічному навчальному закладі.

Ключові слова: адаптація, студенти-іноземці, викладач-куратор, міжкультурне спілкування, вищий технічний навчальний заклад.

Сьогодні вища українська школа все активніше залучається до процесів інтернаціоналізації, що мають певну специфіку, зумовлену самою системою вищої освіти та соціально-історичними, культурними особливостями України. З кожним роком зростає кількість студентів-іноземців у вищих навчальних закладах України. А отже, з’являються нові вимоги до професорсько-викладацького складу та керівництва ВНЗ, оскільки, окрім засвоєння певного обсягу теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для здобуття професії, студент-іноземець повинен пройти нелегкий процес адаптації в новому культурному середовищі, оволодіти українською чи російською мовою та, разом з тим, зберегти свою національну ідентичність, сформуватись як зріла особистість.

Зауважимо, що однією з важливих передумов забезпечення ефективності навчально-виховного процесу є врахування особливостей адаптації студентів-іноземців до соціально-культурного середовища в Україні. Однак необхідно зазначити, що для іноземного студента початок навчання в українському вищому навчальному закладі пов’язаний із низкою проблем. Оскільки студент повинен не лише навчитись вірно організовувати свою навчальну діяльність в умовах ВНЗ, а й пройти складний процес пристосування та адаптації в новому соціально-культурному середовищі, вивчити мову місцевого населення, отримати навички міжкультурного спілкування.

Згідно з поставленими проблемами, аналізом наукового матеріалу та власним досвідом, **метою статті** є висвітлення та характеристика поетапного адаптаційного періоду студентів-іноземців вищих технічних навчальних закладів.

На основі аналізу наукових матеріалів необхідно зазначити, що адаптація, у загальнобіологічному аспекті, – це здатність живого організму, вироблена у процесі еволюційного розвитку, пристосуватися до мінливих умов на-

вколишнього середовища [1]. Вона має велике значення для людини, оскільки дає змогу не тільки витримувати досить значні зміни довкілля, а й перебудувати свої фізіологічні функції та поведінкові дії відповідно до цих змін.

Згідно з думкою деяких авторів [2], соціально зумовлені елементи навколишнього середовища (важка напружена праця, її нераціональний режим, умови робочої зони, житла, харчування, матеріальна забезпеченість, рівень освіти й культури, соціально-правове становище), так само як і природні чинники, впливаючи на рушійні сили здоров'я, можуть підвищувати чи знижувати його рівень.

Спираючись на досвід роботи зі студентами-іноземцями, слід зауважити, що студенти підготовчого відділення мають певні переваги, оскільки можуть повністю зосередити свої зусилля на вивченні української чи російської мови, історії та культури, що полегшує та пришвидшує їх адаптування до місцевих умов. Однак більш складний процес адаптації для іноземних студентів, які навчаються англійською чи іншою іноземною мовою. За умови викладання всіх дисциплін англійською або іншою іноземною мовою такі студенти не мають можливості швидко оволодіти українською, що значно ускладнює процес їх при звичання в Україні, оскільки вони не можуть без сторонньої допомоги вирішувати повсякденні проблеми, що потребують спілкування з місцевим населенням. Такі студенти спілкуються лише з тими, хто говорить їх рідною мовою, або англійськими місцевими жителями, яких у нашій місцевості зовсім мало.

Враховуючи досвід роботи, необхідно зауважити, що в перші місяці перебування в Україні студенти-іноземці, зазвичай, знайомляться з такими видимими аспектами культури, як типова їжа, одяг, мистецтво, архітектура, традиції та святкування, і набувають першого досвіду пристосування до нового соціального середовища. Доцільно зазначити, що в цей період студенти відчують себе особливо вразливими, несамостійними, невпевненими в собі, оскільки не розуміють мови й поведінки тих, хто їх оточує, а звичаї та стиль стосунків між людьми видаються їм дивними й незрозумілими. У цей час зав'язуються тісні дружні стосунки з іншими іноземцями, зазвичай, вихідцями з тієї ж країни чи регіону. Такі стосунки, особливо зі студентами старших курсів, які вже декілька років навчаються в Україні, значно полегшують процес адаптації та йдуть на користь першокурсникам. Специфічні проблеми виникають у студентів – вихідців із країн Африки, які часто стикаються з неадекватним чи упередженим ставленням з боку місцевого населення.

Зауважимо, що на початковому етапі адаптування іноземні студенти звертають увагу, як правило, на видимі прояви культури, але не відчують глибокої різниці у стилі спілкування, у ціннісних орієнтирах тощо, оскільки події вони сприймають через призму власної культури й особистого соціально-культурного досвіду, і це часто може викликати своєрідний “культурний шок”. Дуже важливо, щоб на цьому етапі студенти отримали найбільш суттєву інформацію про особливості навчання, побуту й спілкування в Україні, про можливі проблеми, про те, як їх можна уникнути або

вирішити. Доцільно було б скористатись зарубіжним досвідом, як-от, у ВНЗ США і Німеччини – іноземний студент чи науковець отримує спеціальний комплект довідників, що містять необхідну інформацію щодо всіх аспектів організації навчання та побуту, про медичні послуги, особисту безпеку та особливості міжособистісних стосунків в іноземному суспільстві. Крім того, іноземний студент може скористатися послугами консультаційної служби, якщо в нього виникають серйозні проблеми при адаптації до нових умов.

З огляду на набутий досвід доречно вказати, що викладачі не можуть не враховувати проблем первинної адаптації при роботі зі студентами підготовчого відділення та I курсу, адже вони потребують особливої уваги та підтримки з боку викладача-куратора. Утім, наголошуємо, що підтримка не повинна перетворюватись у поблажливість. На цьому етапі студенти часто не розуміють вимог, що перед ними ставляться, порушують правила внутрішнього розпорядку. Викладачам слід доброзичливо й послідовно наполягати на дотриманні вимог і правил, роз'яснювати усе незрозуміле студентам. Важливо, щоб усі вимоги й правила були доведені до відома студентів у доступній формі й були єдиними для усього ВНЗ, бо у протилежному разі студенти можуть сприйняти поблажливе ставлення як норму, а вимогливих викладачів уважатимуть упередженими.

На наступному етапі адаптації студенти уже мають певні навички організації свого навчання та побуту в Україні, володіють основами української/російської мови й певними знаннями про місцеву культуру. З одного боку, це дає їм змогу більш ефективно спілкуватись як в університетському середовищі, так і поза ним. З іншого – спроби такого спілкування виявляють приховані відмінності між культурами, зокрема цінності, вірування, суспільні норми й переконання, етику й мораль, характер міжособистісних стосунків.

Так, яскравими прикладами таких міжкультурних відмінностей у спілкуванні є відстань між співрозмовниками (у деяких народів вона значно менша), наявність або відсутність зорового контакту (наприклад, у деяких народів дивитись людині в очі вважається неввічливим), жестикуляція (уявлення про доцільність чи недоцільність жестикуляції, як і про непристойні жести, суттєво різняться у різних народів), інші невербальні засоби спілкування, допустимість або недопустимість дотику до співрозмовника. Не менш важливим є стиль ведення розмови. У західній культурі домінує прямий стиль, коли мовець зрозуміло висловлює свою позицію, повідомлення його є чітким і недвозначним. Усі речі мають свої імена, і немає потреби "читати між рядками". Для народів Сходу більш характерний непрямий стиль, де є багато натяків і недомовок, зміст повідомлення може бути прихованим, високо цінується пишномовність; відмова або неприємна інформація подається у завуальованій формі.

Отже, у східній культурі пряме висловлювання носія західної культури може бути витлумачене як грубе й образливе, намагання утримати комфортну відстань при розмові – як вияв неповаги або зверхності. Ставлення до часу також зумовлене культурою. Дуже актуальним у міжкульту-

рному спілкуванні є врахування соціального статусу співрозмовників. Українська культура передбачає в університетському середовищі вияв особливої поваги до викладача, тому в українських студентів не заведено виправляти помилки викладачів, вступати з ними в дискусії чи відкрито критикувати їх. Такі дії студентів-іноземців можуть викликати негативну реакцію з боку українських викладачів і, як наслідок, взаємні звинувачення. Розуміння “соціальної дистанції” приходить з досвідом.

Імовірність виникнення конфліктних ситуацій на основі відмінностей між культурами залежить від рівня міжкультурної чутливості та міжкультурної компетентності студентів-іноземців, українських студентів і викладачів. Міжкультурна чутливість ученими визначається як здатність особи формувати позитивне ставлення до вивчення та визнання культурних відмінностей задля стимулювання адекватної поведінки в умовах міжкультурного спілкування. Міжкультурна компетентність передбачає здатність особи поводитись ефективно й доцільно в міжкультурному середовищі, досягати комунікативних цілей і за допомогою вербальних і невербальних засобів організувати діяльність у міжкультурному середовищі. Усі сторони, задіяні в міжкультурному спілкуванні, повинні спрямовувати свої зусилля на підвищення власної міжкультурної чутливості та компетентності через пізнання більш глибоких складових культури та через формування навичок міжкультурного спілкування.

На наступному етапі процесу пристосування іноземний студент починає розуміти внутрішню логіку подій, знає цінності та світогляд, потреби й типові моделі поведінки місцевих жителів і здатний передбачати їх дії. Такий студент готовий інтегруватись у місцеве середовище. Він уже засвоїв основні норми поведінки та правила соціального етикету й може зав'язувати дружні або романтичні стосунки з представниками місцевої культури. Ті культурні особливості, що раніше викликали нерозуміння чи непорозуміння, тепер сприймаються як належне.

Слід зазначити, що при тривалому контакті з місцевою культурою іноземець може засвоїти як позитивні, так і негативні моделі поведінки. Так, в умовах вишу це може бути списування, випрошування або вимагання оцінок у викладача. Оскільки ті студенти, які на початку навчання призвичаїлись до більш поблажливого ставлення з боку викладачів, часто претендують на нього й зараз, що є недопустимим, бо таке невинуватене заниження вимог призводить до недостатнього оволодіння професійними знаннями й навичками. Тривале перебування у відмінному культурному середовищі стимулює розвиток особистості, сприяє вдосконаленню ціннісно-орієнтаційної бази, формуванню адаптивних і комунікативних навичок і збагаченню соціального досвіду.

Висновки. Отже, процес адаптації до нового культурного середовища умовно можна розподілити на 3 основні етапи, котрі повинні враховуватися при організації навчальної та виховної роботи зі студентами-іноземцями в українських ВНЗ. Однак тривалість кожного з цих етапів

значною мірою залежить від індивідуальних особливостей студента та його соціального досвіду. Ті студенти, в яких здатність до адаптації в нових умовах виявлена сильніше, або ж ті, які вже мають досвід тривалого перебування закордоном, швидше пристосовуються до навчання і життя в Україні. Ефективність навчальної діяльності та психологічний комфорт іноземних студентів значною мірою залежать від того, наскільки швидко вони пристосовуються до відмінностей між власною культурою та культурним середовищем в Україні. Підвищення міжкультурної чутливості та міжкультурної компетентності як студентів-іноземців, так і українських студентів та викладачів пришвидшує і полегшує процес адаптації.

Список використаної літератури

1. Физиология человека: Compendium : учебник / под ред. Б. И. Ткаченко, В. Ф. Пятина. – Санкт-Петербург, 1996. – 363 с.
2. Гончарук Є. Г. Основні постулати, принципи (закони і закономірності) – теоретичні основи гігієни / Є. Г. Гончарук, Г. І. Сидоренко // Загальна гігієна: пропедевтика гігієни : підручник / за ред. Є. Г. Гончарука. – Київ : Вища школа, 1995. – 97 с.
3. Томаш В. В. Щодо проблеми адаптації іноземних студентів до умов перебування в Україні / В. В. Томаш, Н. П. Скородумова, Є. Ю. Рождественський та ін. // Актуальні питання міжнародного співробітництва та навчання іноземних громадян в вищих навчальних закладах України: пошуки, знахідки, перспективи : зб. матер. наук.-методич. семінару. – Суми : Вид-во СумДУ, 2001. – С. 29–37.
4. Різниченко С. Т. Щодо створення програми соціальної адаптації іноземних студентів в Україні / С. Т. Різниченко, Л. С. Роменська // Актуальні питання міжнародного співробітництва та навчання іноземних громадян в вищих навчальних закладах України: пошуки, знахідки, перспективи : зб. матер. наук.-методич. семінару. – Суми : Вид-во СумДУ, 2001. – С. 12–14.

Стаття надійшла до редакції 18.02.2015.

Овчарова О.Н. Основные этапы адаптации иностранных студентов в высшем техническом учебном заведении (из опыта работы с иностранными студентами)

В статье на основе анализа научных материалов определено понятие “адаптация”. Выделены и охарактеризованы этапы адаптации студентов-иностранцев первого года обучения в высшем техническом учебном заведении. Очерчены основные проблемы, возникающие у студентов-иностранцев на каждом этапе адаптации в иностранной среде. Приведены специфические ситуации, с которыми сталкиваются студенты в иностранном обществе. Представлены рекомендации преподавателям относительно улучшения условий адаптации студентов-иностранцев. Отражены особенности межкультурного общения в высшем техническом учебном заведении.

Ключевые слова: *адаптация, студенты-иностранцы, преподаватель-куратор, межкультурное общение, высшее техническое учебное заведение.*

Ovcharova O. The Main Stages of the Adaptation of Foreign Students in the Higher Technical Educational Establishment (From the Practice of Work with Foreign Students)

The definition of the notion “adaptation”, which has a big importance for every person, is singled out on the basis of the research materials in the article. It is also noted that adaptation allows not only withstand significant changes in the environment, but also rebuild physiological functions and behavioral actions in accordance with these changes. Three main stages of the adaptation of foreign students of the first year of studying are singled out and characterized in the article. The main problems of foreign students at every stage of their adaptation in the educational establishment and a foreign environment are defined. It is

indicated that on the primary stage of the staying in Ukraine foreign students tend to become acquainted with the peculiarities of culture (typical food, clothing, art, architecture, traditions and celebrations), acquire first experience of the adaptation to the new social environment. The specific situations and problems faced by students in a foreign society in the first year are shown in this article. Recommendations for teachers regarding the improvement of the adaption conditions of foreign students in a foreign environment are given. The peculiarities of intercultural communication in higher educational establishments are described, as they significantly affect the effectiveness of training and psychological comfort of foreign students. The features of the work of the teacher-curator of foreign students on the primary stages of their adaptation to the new environmental conditions in a foreign environment are shown. Distinctive differences in communication (specific gestures, facial expressions, views) between different cultures and teachers are represented.

Key words: *adaptation, foreign students, teacher-tutor, intercultural communication, higher technical educational establishment.*